

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Szkice z dziejów kształcenia nauczycieli w Cieszynie (w tym - nauczycieli wychowania plastycznego)

Author: Urszula Szuścik

Citation style: Szuścik Urszula. (2009). Szkice z dziejów kształcenia nauczycieli w Cieszynie (w tym - nauczycieli wychowania plastycznego). W: W. Korzeniowska (red.), "Tradycje kształcenia nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim : studia, rozprawy, przyczynki" (s. 143-150). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Urszula Szuścik

Szkice z dziejów kształcenia nauczycieli w Cieszynie (w tym — nauczycieli wychowania plastycznego)

W wyniku działań polskiej inteligencji księstwa cieszyńskiego, na przełomie XIX i XX wieku na terenie tym powstawać zaczęły polskie zakłady naukowe. W roku 1895 Macierz Szkolna Księstwa Cieszyńskiego uzyskała od rządu austriackiego zezwolenie na otwarcie prywatnego polskiego gimnazjum w Cieszynie; jego upaństwowienie nastąpiło w 1903 roku po przeprowadzeniu pierwszego egzaminu dojrzałości¹. Na początku otwarto tylko trzy klasy, później ich liczba wzrosła do sześciu, a już w 1900 roku otwarto polską szkołę wydziałową. W taki sposób Polska Szkoła Ludowa Macierzy Szkolnej stała się załącznikiem polskiego szkolnictwa ludowego w Cieszynie i również pierwszą polską placówką, która podjęła pracę wychowawczą w polskim duchu narodowym. Jednak nauczyciele uczący w szkołach byli kształceni w seminarium niemieckim. W związku z tym zaszła potrzeba utworzenia polskiego seminarium nauczycielskiego. Zarząd Macierzy Szkolnej podjął działania, aby utworzyć w Cieszynie prywatne polskie seminarium nauczycielskie. Rząd austriacki był jednak nieprzychylny wobec tego zamierzenia i wyraził jedynie zgodę na otwarcie polskiej parallelki przy I kursie niemieckiego seminarium nauczycielskiego w Cieszynie w roku szkolnym 1904/1905². Ta polska parallelka stała się załącznikiem polskiego seminarium nauczycielskiego w Cieszynie-Bobruku. Nauczyciele Polacy wielokrotnie wysuwali na zebraniach Polskiego Towarzystwa Peda-

---

¹ E. Sznapka: *Dzieje Męskiego Seminarium Nauczycielskiego*. W: *Księga pamiątkowa Liceum Pedagogicznego w Cieszynie*. Wydana z okazji 50-lecia Męskiego Seminarium Nauczycielskiego i Liceum Pedagogicznego im. Pawła Stalmacha w Cieszynie. Red. J. Broda i in. Cieszyn 1959, s. 7.

² Ibidem, s. 14.

gogicznego postulaty utworzenia polskiego seminarium nauczycielskiego, aby lepiej opanować język polski i poznać kulturę ojczystą. Brak polskiej kadry nauczycielskiej w polskich szkołach uzupełniali zatrudniani nauczyciele z Galicji. Napływ ten jednak ustał w wyniku nieprzychylności władz, która zarzucała Galicjanom agitację na rzecz sprawy polskiej i w Galicji również zaczęło brakować nauczycieli. W sytuacji zagrożenia zagładą i germanizacją szkolnictwa polskiego Macierz Szkolna w Cieszynie podjęła przygotowania do utworzenia polskiego seminarium nauczycielskiego w Cieszynie.

W roku 1900 sekretarz Macierzy Szkolnej ks. Józef Londzin wystąpił do mecenasa Antoniego Osuchowskiego w Warszawie memoriał w sprawie zasadności utworzenia seminarium nauczycielskiego w tej części Śląska. W marcu 1901 roku nadeszła pozytywna odpowiedź od mecenasa, który opowiadał się za otwarciem seminarium z początkiem roku szkolnego 1902/1903. Antoni Osuchowski przekazał wiadomość, że „dobre serce” ofiarowało na powstanie seminarium nauczycielskiego w Cieszynie kwotę 19 800 rubli, tj. około 50 920 koron austriackich³. Na walnym zebraniu Macierzy Szkolnej w Cieszynie w dniu 14 grudnia 1901 roku poinformowano, że ofiarodawcą sumy był dr Bucewicz, lekarz warszawski i właściciel majątku ziemskiego w guberni kowieńskiej. Przekazano również wiadomość, że łączny fundusz na założenie seminarium wynosi 109 000 koron austriackich. Postanowiono otworzyć seminarium zgodnie z sugestią Antoniego Osuchowskiego.

W związku z tym Macierz Szkolna zwróciła się do państwowego polskiego seminarium w Krakowie z prośbą o wypożyczenie planów nauczania i programów do nauczania języka polskiego i niemieckiego w seminariach galicyjskich. Dyrektor seminarium w Krakowie radził, by utworzyć seminarium żeńskie w Cieszynie, ponieważ Rada Szkolna Krajowa we Lwowie nosiła się z zamiarem założenia seminarium męskiego w Białej.

Po dwóch latach zabiegów Macierzy Szkolnej, w tym działań ks. Świeżego, ks. Londzina i dr. Michejdy o uzyskanie zgody rządu austriackiego na utworzenie prywatnego seminarium, otrzymano jedynie pozwolenie na utworzenie polskich paralelek przy niemieckim seminarium nauczycielskim w Cieszynie. Niemcy wystąpili przeciw temu projektowi z ostrym protestem, ponieważ obawiali się wzrostu liczby polskiej inteligencji. Ostatecznie w sierpniu 1904 roku prezydent krajowy zawiadomił Macierz w Cieszynie o postanowieniu ministra oświaty w sprawie otwarcia polskich paralelek przy niemieckim seminarium w Cieszynie. Rozporządzenie to było obwarowane takimi warunkami, że począwszy od roku szkolnego 1904/1905, co dwa lata będą otwierane oddziały z językiem polskim wykładowym przy I kursie niemieckiego seminarium. Uruchomienie oddziału zależało również od wpłacenia w dwóch ratach 10 000 koron (5000 koron natychmiast) przez Macierz Szkolną. Macierz Szkolna przyjęła

---

³ Ibidem, s. 10.

te warunki i wpłaciła pierwszą ratę, aby nie opóźniać tej ważnej sprawy. Oddział polskich paralelek miał siedzibę w budynku Szkoły Ludowej w Cieszynie. Jednak z powodu epidemii tyfusu nauka rozpoczęła się dopiero 1 października 1904 roku. Niemcy, przeciwni działalności polskich paralelek, starali się je usytuować poza miastem.

Polscy działacze nie ustawali jednak w wysiłkach o otwarcie samodzielnego polskiego seminarium. Sprawę utworzenia polskiego seminarium poparł wiec społeczności polskiej w dniu 3 września 1906 roku w Cieszynie, na którym zabrał głos ks. Józef Londzin. W rezolucji uchwalonej na wiecu społeczeństwo polskie domagało się utworzenia samodzielnego zakładu kształcenia nauczycieli, podkreślając, że siedzibą jego powinien być Cieszyn. Potępiono również postulat usunięcia paralelek z Cieszyna.

W wyniku napiętej sytuacji społecznej i politycznej rząd postanowił, bez porozumienia z Polakami, utworzyć polskie samodzielne seminarium. Były liczne spory i protesty w sprawie jego usytuowania. Ostatecznie podjęto decyzję w 1907 roku o zorganizowaniu nowej samodzielnej placówki w jednej z miejscowości, bezpośrednio sąsiadującej z Cieszynem i wyznaczonej przez władzę. Zdecydowano, że najodpowiedniejszą miejscowością dla przyszłego seminarium jest Bobrek⁴. Wiosną 1908 roku Ministerstwo Oświaty zatwierdziło plany budowy gmachu, a projekty finansowe przesłano do Ministerstwa Skarbu, aby uzyskać fundusze na zakup placu budowlanego.

Jesienią 1909 roku zatwierdzono kosztorysy i plany budowy. Kopanie fundamentów rozpoczęto wiosną 1910 roku, a budowę gmachu ukończono w 1911 roku.

Odłączenie polskich paralelek od niemieckiego seminarium nastąpiło dopiero 1 września 1910 roku. W tym samym czasie nominację na pierwszego dyrektora samodzielnego seminarium odebrał dr Ernest Farnik. Nauka w nowym gmachu seminarium rozpoczęła się w roku szkolnym 1911/1912. Pierwsze lata nauki w nowym gmachu seminarium w Bobrku były bardzo trudne. Borykano się z problemami finansowymi, organizacyjnymi, z właściwym wyposażeniem w pomoce dydaktyczne, z uzyskaniem uprawnień do nauczania nie tylko w szkołach polskich. Miejsce to stało się kuźnią narodową na Śląsku Cieszyńskim.

Dzieje Liceum Pedagogicznego w Cieszynie zaczynają się od roku szkolnego 1937/1938 — pierwszego roku funkcjonowania liceum po likwidacji Państwowego Seminarium Nauczycielskiego⁵. Dyrektorem liceum został Emil Sznapka, a w następnym roku — Ludwik Wojnar. Okres burzliwych wydarzeń na pograniczu Cieszyna, związanych z Zaolziem, w latach 1938/1939 wpłynął również na sytuację i atmosferę w liceum. Liceum nosiło imię wybitnego

⁴ Ibidem, s. 26.

⁵ T. T o m o s z e k: *Zarys dziejów Liceum Pedagogicznego w Cieszynie*. W: *Księga pamiątkowa...*, s. 40.

działacza narodowego i społecznego na Śląsku Cieszyńskim — Pawła Stalma-cha.

Dnia 28 września 1938 roku miał miejsce tragiczny wypadek na lekcji przysposobienia obronnego⁶. Prowadzący zajęcia prof. Józef Hajkowski zginął, zasłaniając swoim ciałem młodzież, w czasie demonstracji działania granatu, który, jak się okazało, nie był modelem ćwiczebnym, ale prawdziwym. Zginął również jeden z uczniów Oswald Hila. Dla uczczenia pamięci Józefa Hajkowskiego postanowiono wmurować w gmach tablicę pamiątkową, utworzyć stypendium jego imienia oraz nazwać jego imieniem salę gimnastyczną. Jednak wybuch drugiej wojny światowej przeszkodził w realizacji tych zamierzeń.

Dzień 1 września 1939 roku zapisał się tragicznie w dziejach naszego narodu i historii cieszyńskiego Liceum Pedagogicznego. Hitlerowskie działania zwrócone były ze szczególną wrogością przeciwko polskiemu nauczycielstwu. W obozach koncentracyjnych zginęli nauczyciele tego liceum⁷: Józef Fielek, Karol Guńka, Wilhelm Wojnar, Franciszek Czapla, Kazimierz Maroszek, ks. Zdzisław Belon, Paweł Bobek, który zginął w ostatnich dniach wojny. W wyniku ciężkich przejść okupacyjnych zmarli: w 1948 roku Franciszek Hernik, nauczyciel przedmiotów pedagogicznych, i polonistka Zofia Zawadzka w 1949 roku.

Budynek od sierpnia 1940 roku do jesieni 1942 roku zajmowały wojska niemieckie. Następnie przeznaczono go na pomieszczenie Urzędu Górniczo-Hutniczego. Dzień 3 maja 1945 roku przyniósł wyzwolenie Cieszynowi. Od tego czasu, aż do 25 lipca 1945 roku, kwaterowali w nim żołnierze Armii Czerwonej. W 1945 roku przez dwa miesiące Państwowe Liceum Pedagogiczne korzystało z sal w budynku II Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego przy placu ks. Londzina, a nauka odbywała się na zmiany. Czteroklasowa szkoła ćwiczeń znalazła gościnny kąt w Szkole Podstawowej nr 4 przy ul. Michejdy. Pod koniec sierpnia 1945 roku przeprowadzono remont pomieszczeń klasowych w liceum, a w latach 1949—1955 wybudowano pokoje internatu na poddaszu budynku licealnego oraz dwa mieszkania dla kierownika i wychowawcy internatu. Powstało 30 dwu- i czteroosobowych pokoi. Oprócz tych zmian budynki liceum i internatu poddano generalnemu remontowi wewnętrznemu w 1958 roku. Zewnętrzny remont budynków liceum i internatu został przesunięty na 1960 rok. W 1957 roku wykupiono parcelę wielkości 1,26 ha, która sąsiadowała z terenem szkolnym, aby wybudować tam wzorowe boisko szkolne, które jednak nie powstało. Na parterze budynku funkcjonowała Szkoła Ćwiczeń i Przedszkole nr 7, a na piętrze sale Państwowego Liceum Pedagogicznego. Do Państwowego Liceum Pedagogicznego uczęszczała również, do roku 1950, młodzież z Zaolzia.

⁶ F. Michałczyk: *Wspomnienie o profesorze Józefie Hajkowskim*. W: *Księga pamiątkowa...*, s. 81—83.

⁷ T. Tomoszek: *Zarys dziejów...*, s. 41.

Młodzież liceum prowadziła ożywioną działalność organizacyjną i wychowawczą, między innymi Kółko Krajoznawcze, drużynę ZHP im. Szarych Szeregów, Kółko Geograficzno-Esperanckie, Zespół Dramatyczny, a w Szkole Ćwiczeń — teatrzyk kukiełkowy „Skrzatki Cieszyńskie”⁸.

Od roku 1950 oprócz klas zasadniczych otwarto klasy typu wychowania fizycznego. Program nauczania obejmował przedmioty pedagogiczne z praktyką pedagogiczną w szkole ćwiczeń, a w ostatniej klasie 2—3-tygodniowe praktyki pedagogiczne w szkołach cieszyńskich i powiatu cieszyńskiego.

W latach 1945—1959 Liceum Pedagogiczne w Cieszynie ukończyło 803 absolwentów. Wielu z nich podjęło dalszą naukę na studiach wyższych. W roku 1948 odbył się zjazd absolwentów z okazji czterdziestolecia Liceum Pedagogicznego. Do dnia dzisiejszego poszczególne roczniki absolwentów liceum spotykają się na zjazdach w Cieszynie.

Państwowym Liceum Pedagogicznym w Cieszynie w okresie powojennym kierowali Józef Jasicki, do sierpnia 1947 roku, Józef Gałuszka, od 1 września 1947, od 31 sierpnia 1953 roku — Paweł Tomoszek, a Antoni Zajac od 1 stycznia 1954 roku. Kierownictwo Szkoły Ćwiczeń powierzono Helenie Malinowskiej, od 1945 do 1950 roku, Bronisławowi Zielińskiemu, do 1957 roku, i następnie Leonardowi Kolkowi.

W czerwcu 1959 roku Kuratorium Okręgu Szkolnego Katowickiego zakażało naboru do klas pierwszych, ponieważ w roku 1960 miało powstać w Cieszynie Studium Nauczycielskie. Stopniowo przystąpiono do likwidacji Liceum Pedagogicznego w Cieszynie⁹.

1 września 1960 roku decyzją władz oświatowych powołano w Cieszynie Studium Nauczycielskie. Stanowiło ono pośrednią formę między liceum pedagogicznym a kształceniem kadry dla szkolnictwa podstawowego w systemie studiów wyższych. Na początku otwarto dwa kierunki: filologię polską i historię, w następnym roku uruchomiono wychowanie muzyczne, a w kolejnym — kierunek rolniczy. Te cztery kierunki studiów przetrwały do 30 maja 1969 roku, kiedy zlikwidowano kierunek rolniczy. Prowadzono również studia wieczorowe (w latach 1961—1964) dla nauczycieli ze średnim wykształceniem pedagogicznym w Studium dla Pracujących, studium zaoczne i eksternistyczne (w latach 1962—1971). Dyrektorem Studium Nauczycielskiego przez cały okres jego działalności był Antoni Zajac, a zastępcą dyrektora w latach 1963—1970 — Paweł Tomoszek.

Studium Nauczycielskie w Cieszynie było ostatnią przejściową formą kształcenia kadry pedagogicznej przed wdrożeniem koncepcji kształcenia nauczycieli szkół podstawowych w systemie studiów wyższych.

---

⁸ Ibidem, s. 45.

⁹ Ibidem, s. 49.

Po kolejnych przeobrażeniach struktury organizacyjnej oraz wprowadzeniu nowych form dydaktyczno-naukowych program uczelni objął nowe kierunki, niezwiązane dotąd z kształceniem uniwersyteckim. Dlatego skoncentruję uwagę na kierunku studiów „wychowanie plastyczne”, którego jestem absolwentką.

Utworzenie specjalizacji, a później tego kierunku studiów o specjalności nauczycielskiej było możliwe dzięki pomocy kadrowej, merytorycznej i organizacyjnej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie i Wydziału Grafiki ASP w Katowicach. Studia na omawianym kierunku uruchomiono w 1973 roku (na powołanej wcześniej do życia Filii UŚ). Nauczycieli — specjalistów przedmiotowych w zakresie wychowania plastycznego — kształcono w trybie 4-letnich studiów magisterskich. W strukturze organizacyjnej tego kierunku podstawę stanowił Zakład Wychowania Plastycznego, którego kierownikiem został Zygmunt Lis¹⁰. W ramach tego Zakładu funkcjonowały wtedy cztery pracownie: malarstwa, rysunku, grafiki, rzeźby. Kolejna reorganizacja doprowadziła do utworzenia dwóch instytutów — w tym Instytutu Wychowania Muzycznego i Plastycznego, którego dyrektorem został Ryszard Gabryś. W ramach tego instytutu, w zakresie sztuk plastycznych powstały zakłady: malarstwa, rzeźby i rysunku (kierownik: Norbert Witek); Zakład Struktur i Formowania Otoczenia (kierownik: Artur Starczewski); Zakład Dydaktyki Wychowania Plastycznego (kierownik: Jerzy Wroński); Zakład Grafiki (kierownik: Eugeniusz Delekt)¹¹.

Sukcesywnie rosnąca potrzeba zwiększenia samodzielności obu kierunków artystycznych spowodowała, że w roku 1981 utworzono dwa odrębne instytuty naukowe: Instytut Wychowania Muzycznego oraz Instytut Wychowania Plastycznego.

Nauczyciele akademicki związani z Instytutem Wychowania Plastycznego zajmowali się zagadnieniami z zakresu teorii sztuki, teorii kultury, recepcji sztuki i jej funkcji dydaktyczno-wychowawczych. Prowadzili też szeroką działalność artystyczną i wystawienniczą, wykorzystując funkcjonującą tu, od roku 1985, Galerię Sztuki Współczesnej. W niej zresztą, w latach następnych, wystawiano zarówno prace dyplomowe studentów wychowania plastycznego, jak i obrazy, rysunki i inne dzieła znanych polskich artystów (np. Tadeusza Kantora, Alfreda Lenicy, Jerzego Beresia, Kazimierza Mikulskiego, Wandy Czełkowskiej, Marka Chlandy)¹². Organizowano w niej także ciekawe wernisaże połączone z warsztatami i konkursami artystycznymi, stymulującymi twórczą aktywność studentów, a także wzbogacającymi życie kulturalne środowiska — studenckiego oraz lokalnego.

¹⁰ W *zwierniadle ćwierćwiecza. Uniwersytet Śląski w Katowicach. Filia w Cieszynie 1971—1995*. Red. R. Mróz ek. Cieszyn 1995, s. 19—20.

¹¹ *Od tradycji ku współczesności. Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie 1971—2000*. Red. R. Mróz ek. Cieszyn 2000, s. 19.

¹² Ibidem, s. 22.

Kolejne zmiany strukturalne (zmiana nazwy Instytutu — najpierw na Instytut Kształcenia Plastycznego, potem na Instytut Sztuki, którego dyrektorem został artysta grafik Eugeniusz Delekta) pozwoliły wprowadzić też nowe specjalności: rzeźbiarską oraz reklamy i marketingu sztuki (tę ostatnią po roku zastąpiono grafiką użytkową). Oferty edukacyjne poszerzono również o studia podyplomowe w zakresie projektowania komputerowego i grafiki edytorskiej. Zrezygnowano ze specjalności pedagogicznej, zakładając, że przygotowanie takie uzyskują wszyscy studenci realizujący obowiązkowy blok przedmiotów pedagogicznych, połączonych z dydaktyką artystyczną¹³ (tu można podać, że do roku 1995 studia te ukończyło 559 osób, w tym na studiach dziennych 303)¹⁴.

Podkreślić należy, że na kierunku tym stałą troską pracujących tu nauczycieli akademickich było wypracowanie koncepcji kształcenia, łączącej edukację artystyczną z intelektualną w zakresie umożliwiającym nauczycielowi w zreformowanej szkole objaśnianie uczniom dzieła sztuki na tle zachodzących zjawisk kulturowych.

Na omawianym kierunku studiowałam w latach 1977—1982. Na pierwszy rok studiów przyjęto 20 osób, ukończyło je 14 osób. Zajęcia prowadzili wybitni artyści i pedagodzy. Postacią znaczącą w tym czasie był wspomniany już profesor Zygmunt Lis. Uczelnia nasza jako ośrodek akademicki kształciła wówczas nauczycieli wychowania plastycznego według założeń pedagogiki ekspresji. Zakłada ona rozwój twórczości na podstawie spontanicznych możliwości artystycznych uczniów. Nauczyciel jest inspiratorem i towarzyszem doświadczeń ucznia, bez prawa do autorytatywnych twierdzeń i poleceń. Każda pracownia artystyczna w ramach swej specyfiki realizowała to założenie metodyczne. Oprócz zajęć warsztatowych plastycznych prowadzono zajęcia teoretyczne z historii sztuki, pedagogiki, psychologii, metodyki nauczania plastyki, projektowania, rysunku perspektywicznego, ze struktur wizualnych, z problemów wyobraźni plastycznej, upowszechniania kultury, liternictwa i z przedmiotów ogólnych, które obowiązywały na studiach uniwersyteckich, pedagogicznych. Studia były interesującym okresem poznawczym i twórczym w moim życiu, a także okresem dojrzewania osobowości i nawiązywania przyjaźni, które przetrwały do dnia dzisiejszego. Czas studiowania dał mi szansę poznania wielu wspaniałych ludzi i wybitnych pedagogów, którzy ukształtowali mój system wartości, zachęcali do pracy naukowej, przekonali o nieustannej ważności sztuki w życiu dziecka — człowieka.

¹³ Ibidem, s. 29.

¹⁴ *W zwierciadle ćwierćwiecza...*, s. 76.

Urszula Szuścik

**Drafts from the history of teacher education in Cieszyn
(including artistic education teachers)**

S u m m a r y

The article presents a tradition of strives Cieszyn society made in order to create an independent teacher education centre at the beginning of the 20th century to the modern times. Also, the profiles of many outstanding activists of Cieszyn Silesia were reminded, thanks to which the dreams about the pedagogical university became true. The article also presents the history of the field of studies: artistic education (teacher specialty) the author of the text graduated from.

Urszula Szuścik

**Aus der Geschichte der Lehrerbildung in Teschen
(darunter Lehrer für bildende Künste)**

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im vorliegenden Artikel wird die Geschichte der vom Beginn des 20. Jahrhunderts bis heute dauerten Bemühungen der Teschener Gesellschaft, eine selbständige Lehrerbildungsanstalt zu bilden, geschildert. Die Verfasserin bringt den Lesern die Gestalten von vielen hervorragenden Aktivisten des Teschener Schlesiens näher, dank denen die Träume von einer pädagogischen Hochschule in Erfüllung gehen konnten. Man beschreibt auch die Geschichte der Lehrerfakultät — plastische Erziehung, die die Verfasserin selbst absolviert hat.